

# SPIS RZECZY

|                                             |    |
|---------------------------------------------|----|
| Od Wydawcy . . . . .                        | 6  |
| Przedmowa do szóstego wydania . . . . .     | 7  |
| Przedmowa do ósmego wydania . . . . .       | 9  |
| Posłowie do pierwszego wydania . . . . .    | 10 |
| Filozofia i jej działy . . . . .            | 13 |
| Filozofia europejska i jej okresy . . . . . | 15 |

## CZĘŚĆ PIERWSZA: FILOZOFIA STAROŻYTNA

|                                 |    |
|---------------------------------|----|
| Poprzednicy filozofów . . . . . | 19 |
|---------------------------------|----|

### PIERWSZY OKRES FILOZOFII STAROŻYTNEJ . . . . . 22

|                                                                    |    |
|--------------------------------------------------------------------|----|
| Tales i początek filozofii . . . . .                               | 23 |
| Jońscy filozofowie przyrody (Anaksymander i Anaksymenes) . . . . . | 26 |
| Heraklit . . . . .                                                 | 31 |
| Parmenides i szkoła elejska . . . . .                              | 34 |

Poprzednik: Ksenofanes 34. — Szkoła: Melissos 38. — Zenon z Elei 39. — Gorgiasz 41.  
— Szkoła megarejska 41.

|                               |    |
|-------------------------------|----|
| Empedokles . . . . .          | 42 |
| Anaksagoras . . . . .         | 46 |
| Demokryt i atomiści . . . . . | 50 |
| Pitagorejczycy . . . . .      | 57 |
| Zestawienia . . . . .         | 65 |

Zagadnienia filozofii w pierwszym jej okresie 65. — Pojęcia i terminy 67. — Bilans okresu  
67. — Chronologia 68. — Wydarzenia współczesne 69. — Kwestie sporne 69.

### DRUGI OKRES FILOZOFII STAROŻYTNEJ . . . . . 71

|                                          |    |
|------------------------------------------|----|
| Protagoras i sofisci . . . . .           | 72 |
| Sokrates . . . . .                       | 79 |
| Uczniowie sofistów i Sokratesa . . . . . | 86 |

Cynicy 86. — Cyrenaicy 88.

|                  |    |
|------------------|----|
| Platon . . . . . | 91 |
|------------------|----|

Nauka o ideach 95. — Nauka o duszy 98. — Nauka o przyrodzie 101. —  
Nauka o poznaniu 104. — Etyka 108. — Estetyka 112. — Szkoła Platona 113.

|                                                                                                                                                                 |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| Arystoteles . . . . .                                                                                                                                           | 115        |
| Logika 119. — Filozofia teoretyczna 122. — Filozofia praktyczna 130. — Następcy Arystotelesa 133.                                                               |            |
| Zestawienia . . . . .                                                                                                                                           | 136        |
| Zagadnienia filozofii drugiego okresu 136. — Pojęcia i terminy 137. — Bilans okresu 138. — Chronologia 139. — Wydarzenia współczesne 139. — Kwestie sporne 140. |            |
| <b>TRZECI OKRES FILOZOFII STAROŻYTNEJ . . . . .</b>                                                                                                             | <b>142</b> |
| Stoicy . . . . .                                                                                                                                                | 144        |
| Fizyka 145. — Etyka 148. — Logika 151.                                                                                                                          |            |
| Epikur i epikurejczycy . . . . .                                                                                                                                | 154        |
| Etyka 155. — Fizyka 158. — Logika 160.                                                                                                                          |            |
| Sceptycy . . . . .                                                                                                                                              | 163        |
| Koniec filozofii hellenistycznej . . . . .                                                                                                                      | 172        |
| Eklektyzm 172. — Filozofia w Rzymie 173. — Nauka w Aleksandrii 174.                                                                                             |            |
| Zestawienia . . . . .                                                                                                                                           | 175        |
| Zagadnienia okresu hellenistycznego 175. — Pojęcia i terminy 175. — Bilans okresu 176. — Chronologia 176. — Wydarzenia współczesne 177. — Kwestie sporne 178.   |            |
| <b>OKRES KOŃCOWY FILOZOFII STAROŻYTNEJ . . . . .</b>                                                                                                            | <b>179</b> |
| Filon . . . . .                                                                                                                                                 | 182        |
| Plotyn i neoplatonicy . . . . .                                                                                                                                 | 186        |
| Zamknięcie: starożytny pogląd na świat . . . . .                                                                                                                | 193        |
| <b>FILOZOFIA CHRZEŚCIJAŃSKA (W OKRESIE POPRZEDZAJĄCYM ŚREDNIOWIECZE, DO V W.) . . . . .</b>                                                                     | <b>195</b> |
| Patrystyka . . . . .                                                                                                                                            | 197        |
| Gnostycy . . . . .                                                                                                                                              | 198        |
| Apologeci Wschodu . . . . .                                                                                                                                     | 202        |
| Orygenes . . . . .                                                                                                                                              | 206        |
| Opozycja przeciw Orygenesowi i jego wpływ: dzieje nauki o Logosie 210.                                                                                          |            |
| Grzegorz Nyseńczyk . . . . .                                                                                                                                    | 212        |
| Tertulian . . . . .                                                                                                                                             | 215        |
| Św. Augustyn . . . . .                                                                                                                                          | 217        |
| Teoria poznania 219. — Teocentryczna metafizyka 222. — Heteronomiczna etyka 225.                                                                                |            |
| Koniec patrystyki . . . . .                                                                                                                                     | 229        |
| Wschód 229. — Zachód 230.                                                                                                                                       |            |
| Zestawienia . . . . .                                                                                                                                           | 231        |
| Zagadnienia filozofii wieków I–V 231. — Pojęcia i terminy 233. — Chronologia 234. — Wydarzenia współczesne 235.                                                 |            |

## CZĘŚĆ DRUGA: FILOZOFIA ŚREDNIOWIECZNA

|                                                                                                                                                                                 |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>PIERWSZY OKRES FILOZOFII ŚREDNIOWIECZNEJ</b>                                                                                                                                 | 240 |
| Eriugena i prąd panteistyczny                                                                                                                                                   | 245 |
| Św. Anzełm i początki scholastyki                                                                                                                                               | 250 |
| Św. Bernard i początki mistyki średniowiecznej                                                                                                                                  | 255 |
| Hugon od św. Wiktora i synteza scholastyki i mistyki                                                                                                                            | 258 |
| Abelard i spór o uniwersalia                                                                                                                                                    | 262 |
| Szkoła w Chartres. Humanizm wczesnego średniowiecza                                                                                                                             | 269 |
| Filozofowie arabscy                                                                                                                                                             | 273 |
| Perypatetycy arabscy 275. — Mottekalemini 278. — Mistycy sceptyczni 279. — Przechowanie filozofii arabskiej przez Żydów 279. — Wpływ filozofii arabskiej na chrześcijańską 280. |     |
| Zestawienia                                                                                                                                                                     | 280 |
| Zagadnienia wczesnego średniowiecza 280. — Pojęcia i terminy 283. — Chronologia 283. — Wydarzenia współczesne 284. — Kwestie sporne 285.                                        |     |
| <b>DRUGI OKRES FILOZOFII ŚREDNIOWIECZNEJ</b>                                                                                                                                    | 286 |
| Arystotelicy i awerroiści                                                                                                                                                       | 292 |
| Św. Bonawentura i augustyniści XIII w.                                                                                                                                          | 297 |
| Roger Bacon i empiryzm średniowieczny                                                                                                                                           | 303 |
| Św. Tomasz z Akwinu                                                                                                                                                             | 307 |
| Poprzednik: Albert Wielki 308.                                                                                                                                                  |     |
| Duns Szkot                                                                                                                                                                      | 320 |
| Zestawienia                                                                                                                                                                     | 325 |
| Zagadnienia filozoficzne XIII w. 325. — Pojęcia i terminy 327. — Chronologia 328. — Wydarzenia współczesne 328. — Kwestie sporne 329.                                           |     |
| <b>KOŃCOWY OKRES FILOZOFII ŚREDNIOWIECZNEJ</b>                                                                                                                                  | 331 |
| Ockham i krytycyzm średniowieczny                                                                                                                                               | 334 |
| Eckhart i mistycyzm XIV w.                                                                                                                                                      | 349 |
| Filozofia scholastyczna w Polsce                                                                                                                                                | 352 |
| Okres wcześniejszy: Witelo 352. — Okres późniejszy 353.                                                                                                                         |     |
| Zestawienia                                                                                                                                                                     | 356 |
| Zagadnienia późnego średniowiecza 356. — Pojęcia i terminy 357. — Bilans epoki 357. — Chronologia 358. — Wydarzenia współczesne 358. — Kwestie sporne 359.                      |     |
| <b>BIBLIOGRAFIA</b>                                                                                                                                                             | 360 |

# SPIS RZECZY

## FILOZOFIA NOWOŻYTNA

|                                                                                                                                                         |        |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|
| <b>PIERWSZY OKRES FILOZOFII NOWOŻYTNEJ</b> . . . . .                                                                                                    | 7      |
| Humaniści . . . . .                                                                                                                                     | 11     |
| Humaniści-filologowie i odnowienie filozofii starożytnej 11 — Montaigne i humaniści-<br>-psychologowie 15 — Franciszek Salezy i teologowie-humaniści 18 |        |
| Bruno i renesansowa filozofia przyrody . . . . .                                                                                                        | 19     |
| Paracelsus 20 — Telesio 21 — Campanella 24                                                                                                              |        |
| Franciszek Bacon . . . . .                                                                                                                              | 25     |
| Naturalny system kultury . . . . .                                                                                                                      | 30     |
| Herbert of Cherbury 31 — Hugo de Groot 32                                                                                                               |        |
| Suarez i modernizacja scholastyki . . . . .                                                                                                             | 33     |
| Polska filozofia Odrodzenia . . . . .                                                                                                                   | 39     |
| Humanizm 39 — Arystotelizm popularny 40 — Stoicyzm 40 — Kopernik 41 — Teorie<br>polityczne 41                                                           |        |
| Zestawienia . . . . .                                                                                                                                   | 42     |
| Zagadnienia filozofii renesansowej 42 — Pojęcia i terminy 43 — Chronologia 43 — Wydarzenia<br>współczesne 44 — Kwestie sporne 45                        |        |
| <br><b>DRUGI OKRES FILOZOFII NOWOŻYTNEJ</b> . . . . .                                                                                                   | <br>46 |
| Galileusz . . . . .                                                                                                                                     | 47     |
| Kartezjusz . . . . .                                                                                                                                    | 51     |
| Metafizyka 53 — Teoria poznania i psychologia 58 — Szkoła Kartezjańska 62 — Współzawodnik:<br>Gassendi 64                                               |        |
| Pascal . . . . .                                                                                                                                        | 65     |
| Malebranche (okazjoniści) . . . . .                                                                                                                     | 69     |
| Hobbes . . . . .                                                                                                                                        | 75     |
| Spinoza . . . . .                                                                                                                                       | 78     |
| Leibniz . . . . .                                                                                                                                       | 84     |
| Metafizyka 86 — Zasady logiczne 90                                                                                                                      |        |

|                                                                                                                                                                                                                           |            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| Newton . . . . .                                                                                                                                                                                                          | 94         |
| Filozofia w Polsce w wieku XVII . . . . .                                                                                                                                                                                 | 98         |
| Scholastyka wileńska 98 — Innowiercy 98 — Nauki przyrodnicze 99                                                                                                                                                           |            |
| Zestawienia . . . . .                                                                                                                                                                                                     | 99         |
| Zagadnienia filozofii XVII wieku 99 — Pojęcia i terminy 100 — Chronologia 101 — Wydarzenia<br>współczesne 101 — Kwestie sporne 103                                                                                        |            |
| <b>TRZECI OKRES FILOZOFII NOWOŻYTNEJ . . . . .</b>                                                                                                                                                                        | <b>104</b> |
| Początek stulecia: Filozofia Oświecenia w Anglii . . . . .                                                                                                                                                                | 110        |
| Locke i podstawy empiryzmu . . . . .                                                                                                                                                                                      | 110        |
| Berkeley . . . . .                                                                                                                                                                                                        | 118        |
| Hume . . . . .                                                                                                                                                                                                            | 124        |
| Shaftesbury . . . . .                                                                                                                                                                                                     | 133        |
| Etycy i estetycy angielscy w XVIII wieku 137                                                                                                                                                                              |            |
| Początki utylitaryzmu . . . . .                                                                                                                                                                                           | 138        |
| Środek stulecia: Filozofia Oświecenia we Francji . . . . .                                                                                                                                                                | 144        |
| Wolter i filozofia Oświecenia . . . . .                                                                                                                                                                                   | 144        |
| Fontenelle 144 — Bayle 144 — Encyklopedyści 149                                                                                                                                                                           |            |
| La Mettrie i materializm . . . . .                                                                                                                                                                                        | 151        |
| Condillac i sensualizm . . . . .                                                                                                                                                                                          | 155        |
| D'Alembert i pozytywizm . . . . .                                                                                                                                                                                         | 159        |
| Helvetius i etyka Oświecenia . . . . .                                                                                                                                                                                    | 164        |
| Rousseau . . . . .                                                                                                                                                                                                        | 170        |
| Reid i szkoła szkocka . . . . .                                                                                                                                                                                           | 174        |
| Koniec stulecia: Filozofia krytyczna w Niemczech . . . . .                                                                                                                                                                | 179        |
| Wolff i filozofia XVIII wieku w Niemczech . . . . .                                                                                                                                                                       | 179        |
| Kant . . . . .                                                                                                                                                                                                            | 182        |
| Poprzednicy 182 — Zagadnienie i metoda filozofii 187 — Teoria poznania 190 — Krytyka<br>metafizyki 197 — Etyka i estetyka 201 — Zwolennicy 204 — Przeciwnicy 206 — Sceptycy<br>(Schulze) 206 — Irracjonałści (Jacobi) 207 |            |
| Oświecenie i kantyzm w Polsce . . . . .                                                                                                                                                                                   | 209        |
| Oświecenie 209 — Jan Śniadecki 211 — Staszic i Kołłątaj 211 — Kantyzm 212 — Szaniawski<br>213 — Filozofia zdrowego rozsądku 214 — Jędrzej Śniadecki 214                                                                   |            |
| Zestawienia . . . . .                                                                                                                                                                                                     | 215        |
| Zagadnienia filozofii XVIII wieku 215 — Pojęcia i terminy 216 — Chronologia 216 —<br>Wydarzenia współczesne 217 — Kwestie sporne 218                                                                                      |            |

|                                                                                            |            |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>CZWARTY OKRES FILOZOFII NOWOŻYTNEJ . . . . .</b>                                        | <b>220</b> |
| Radykalizm filozoficzny . . . . .                                                          | 224        |
| Fichte . . . . .                                                                           | 230        |
| Schelling . . . . .                                                                        | 235        |
| Hegel . . . . .                                                                            | 239        |
| Szkoła Hegla 246 — Przeciwnicy idealizmu 248                                               |            |
| Schopenhauer . . . . .                                                                     | 248        |
| Maine de Biran i spirytualizm francuski . . . . .                                          | 252        |
| Cousin 257 — Ravaisson 258                                                                 |            |
| Filozofia mesjanistyczna w Polsce . . . . .                                                | 258        |
| Hoene-Wroński 260 — Gołuchowski 262 — Trentowski 263 — Libelt 263 — Kremer 264 —           |            |
| Cieszkowski 264 — Towiański 265 — Mickiewicz 265                                           |            |
| Zestawienia . . . . .                                                                      | 266        |
| Zagadnienia filozofii w początku XIX wieku 266 — Pojęcia i terminy 267 — Chronologia 267 — |            |
| Wydarzenia współczesne 268                                                                 |            |
| <b>PERSPEKTYWA NA DALSZY ROZWÓJ FILOZOFII . . . . .</b>                                    | <b>270</b> |
| <b>BIBLIOGRAFIA . . . . .</b>                                                              | <b>273</b> |

# SPIS RZECZY

## CZĘŚĆ PIERWSZA: FILOZOFIA XIX WIEKU

|                                                                                                                                     |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>FAZA PIERWSZA: 1830–1860</b>                                                                                                     | 15  |
| Comte i pozytywizm                                                                                                                  | 18  |
| J. St. Mill i empiryzm                                                                                                              | 31  |
| Herbart i realizm                                                                                                                   | 40  |
| Feuerbach i naturalizm                                                                                                              | 45  |
| Marks, Engels i materializm dialektyczny                                                                                            | 50  |
| Indywidualizm i elitaryzm                                                                                                           | 58  |
| I. Stirner 59. — II. Carlyle 61.                                                                                                    |     |
| Filozofia wiary                                                                                                                     | 66  |
| I. Newman 66. — II. Kierkegaard 72.                                                                                                 |     |
| <b>FAZA DRUGA: 1860–1880</b>                                                                                                        | 78  |
| Spencer i ewolucjonizm                                                                                                              | 82  |
| Scjentyzm                                                                                                                           | 91  |
| Parcelacja filozofii                                                                                                                | 95  |
| I. Psychologia 86. — II. Logika 100. — III. Etyka 101. — IV. Estetyka 102.                                                          |     |
| Teoria poznania w Niemczech                                                                                                         | 104 |
| I. Neokantyzm 104. — II. Empiriokrytycyzm 111.                                                                                      |     |
| Metafizyka w dobie pozytywizmu                                                                                                      | 123 |
| I. Wundt i metafizyka Niemców 123. — II. Renouvier i metafizyka Francuzów 129.                                                      |     |
| Taine i humanistyka pozytywizmu                                                                                                     | 134 |
| Renan i sceptycyzm w pozytywizmie                                                                                                   | 140 |
| <b>FAZA TRZECIA: 1880–1900</b>                                                                                                      | 147 |
| Opozycja w teorii przyrodoznawstwa                                                                                                  | 149 |
| Opozycja wśród humanistów                                                                                                           | 156 |
| Idealizm anglosaski                                                                                                                 | 165 |
| Brentano                                                                                                                            | 174 |
| Nietzsche                                                                                                                           | 183 |
| Filozofia XIX wieku w Polsce                                                                                                        | 191 |
| Zestawienia                                                                                                                         | 200 |
| Zagadnienia filozoficzne XIX wieku 200. — Stanowiska 201. — Pojęcia i terminy 202. — Chronologia 203. — Wydarzenia współczesne 205. |     |

## CZĘŚĆ DRUGA: FILOZOFIA XX WIEKU

|                                                                                                                                                 |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <b>FAZA PIERWSZA: 1900–1918</b>                                                                                                                 | 221     |
| Pragmatyzm                                                                                                                                      | 223     |
| Bergson                                                                                                                                         | 235     |
| Fenomenologia                                                                                                                                   | 245     |
| Brytyjska szkoła analityczna i realizm                                                                                                          | 256     |
| Odnowienie scholastyki                                                                                                                          | 269     |
| Szkoła marburska i jej idealizm                                                                                                                 | 277     |
| Croce i nowy idealizm                                                                                                                           | 284     |
| Marksizm-leninizm                                                                                                                               | 290     |
| <br><b>FAZA DRUGA: 1918–1930</b>                                                                                                                | <br>300 |
| Zagadnienia filozoficzne w nowej logice                                                                                                         | 304     |
| Zagadnienia filozoficzne w fizyce                                                                                                               | 311     |
| Zagadnienia filozoficzne w psychologii                                                                                                          | 321     |
| I. Funkcjonalizm i hormizm 332. — II. Psychologia postaci 326. — III. Behawioryzm 331. — IV. Psychoanaliza 341. — V. Psychologia radziecka 349. |         |
| Zagadnienia filozoficzne w socjologii                                                                                                           | 353     |
| I. Socjologistyczna filozofia Durkheima 355. — II. Filozoficzna socjologia Pareta 360.                                                          |         |
| Whitehead i filozofia przyrody                                                                                                                  | 366     |
| Nicolai Hartmann                                                                                                                                | 374     |
| <br><b>FAZA TRZECIA: 1930–1945</b>                                                                                                              | <br>379 |
| Neopozytywizm                                                                                                                                   | 383     |
| Egzystencjalizm                                                                                                                                 | 396     |
| Filozofia polska XX wieku                                                                                                                       | 406     |
| I. Okres pierwszy 406. — II. Okres drugi 414.                                                                                                   |         |
| Zestawienia                                                                                                                                     | 423     |
| Pojęcia i terminy 423. — Chronologia 423. — Wydarzenia współczesne 425.                                                                         |         |
| <br><b>ZAKOŃCZENIE</b>                                                                                                                          | <br>428 |
| <br><b>BIBLIOGRAFIA</b>                                                                                                                         | <br>433 |
| <br><b>SKOROWIDZE</b>                                                                                                                           | <br>479 |
| I. Skorowidz nazwisk filozofów                                                                                                                  | 479     |
| II. Skorowidz nazwisk autorów prac o filozofach                                                                                                 | 499     |
| III. Skorowidz rzeczowy                                                                                                                         | 536     |